

Anneli Poutiainen

Suomalaista kotouttamista: suomen kielen opettajan kenttäkokemuksia

-1SISÄLLYSLUETTELO

1. luku: OPETTAJA

2. luku: OPISKELIJOITA

- *HAMID*

- *SIRI*

3. luku: NYT SE ALKAA

4. luku: TODELLISUUS

5. luku: UUSI HAMMAS

6. luku: PUHU SUOMEA TAI HÄIVY !

7. luku: AAMUPALOJA JA SANELUA

8. luku: TOSIELÄMÄN KUIVAHARJOITTELUA

9. luku: ”ARBEIT MACHT FREI”

10. luku: KORKEAMMAN ELINTASON HINTA ?

11. luku: LOPUN ALKUA

12. luku: SITTEN SEURAAVALLA KERRALLA

13. luku: MINÄ NÄYTÄN TEILLE

14. luku: TARJOUSLIHAPIIRAKOITA

15. luku: LUKUTAIDOTTOMUUTTA JA VÄKIVALTA

16. luku: TAPPOUHKAA

17. luku: SAMAPA TUO MISTÄ LUUKUSTA RAHAT TULEVAT

18. luku: HOPS-HUPS

19. luku: OMA KIELI

20. luku: TYÖSOPIMUKSIA

21. luku: AIKA ANTAA PÄÄTTÖPAPALAUTA

22. luku: VENÄLÄISIÄ

23. luku: HOMOGEEINEN RYHMÄ

24. luku: TUOKSUJA JA HAJUJA

25. luku: RYHMÄHÄPEÄÄ

26. luku: ERAKKO-OPETTAJA

27. luku: TYÖASIOITA JA ELÄKE-ETUJA

28. luku: VIRHEISTÄ OPPII

29. luku: JATKOA ODOTELLEN

1. luku

OPETTAJA

Junamatka Helsingistä kurssipaikkakunnalle kestäisi viisi ja puoli tuntia. Lapsena minulle oli tullut aina pahoinvointi junamatkoilla. Olin kuulemma oksentanut itseni tyhjäksi. Eväsvoileivät ja viinimarjamehu olivat syöksyneet ulos ennen matkan päämäärää. Nykyisin tästä haitasta on jäljellä vain kykenemättömyys lukea liikkuvissa ajoneuvoissa. Rautatieasemalta juuri ostettu lihapiirakka kahdella nakilla ja ketsupilla tuoksuu houkuttelevana. Tuskin maltan odottaa junan liikkeelle lähtöä; tekee mieleni tarttua lämpimään eväskääröön. Kaloreja en uskalla edes ajatella.

Käytävän toisella puolella istuu afrikkalainen perhe: rehevä tummaakin tummempi, nuorehko, iloisesti pulputtava äiti, mustaan kokopukuun sonnustautunut hoikka silmälasipäinen isä sekä kaksi kikkarapäistä lasta; toinen kouluikäinen poika ja toinen leikkikouluikäinen tyttö. Pojalla on polvillaan valkoinen miniläppäri, jonka pariin hän on täysin uppoutunut. Mutta perheen tytär ei malta pysyä aisoissa vaan yrittää alinomaa häiritä keskittyntä veljeään. Milloinkahan nämä maahanmuuttajat ovat saapuneet Suomeen ja mistä Afrikan kolkasta? Eivät todennäköisesti ainakaan Somaliasta. Somalialainen nainen peittäisi päänsä huivilla. Ja hajusteet olisivat kyllä ehtineet täyttää junaosaston. Nämä uussuomalaiset olivat pukeutuneet länsimaisesti eivätkä tuoksuneet häiritsevästi. Veikkaan Sudania. Perheen isä muistuttaa minua ensimmäisestä pitämästäni maahanmuuttajien kotouttamiskurssista - nykyisin sanotaan kotoutumiskurssista. Ammatillisiin opintoihin valmistavalla kurssilla oli opiskelijoita maailman joka kolkasta, muun muassa Senegalista kotoisin oleva sysimusta isokokoinen nuorukainen sekä reilusti parikymppiset veljekset Irakista. Näille kolmelle syntyi kerran sanakopua, ja toinen veljeksistä huudahti kiihdyksissään afrikkalaiselle: ”Fuck your mother!” Tämä ylitti senegalilaisen sietokyvyn, ja hän

hyökkäsi toisen irakilaisen kimppuun.

Nujakointi jatkui lattialla painiskeluna, mutta onneksi maahanmuuttajaopiskelijoiden ryhmässä oli monta miesopiskelijaa, jotka saivat taltutettua tappelijat. Mitään aseita ei ollut kenelläkään onneksi mukana. Ranskaa puhuva senegalilainen ilmoitti päämääräkseen suomen kielen oppimisen, jotta saisi Suomen kansalaisuuden ja pääsisi armeijaan. Kun tilanne oli rauhoittunut, miehet tekivät sovinnon välittömästi. Minä puolestani päätin tutustua aina ensimmäiseksi turvallisuusohjeisiin, jotta voisin hälyttää apua tarvittaessa.

Myöhemmin nämä samaiset irakilaiset veljekset yllättivät meidät, opettajan ja kurssitoverinsa. Tällä kertaa positiivisesti. Eräänä maanantaiaamuna luokkaan astuessani huomasin kaksi huivipäistä naista. Luulin ensi näkemältä, että ryhmämme oli saanut täydennystä. Ehdin jo hetken harmitella, että näin kesken kurssia otetaan uusia opiskelijoita. Kävin jo mielessäni opettettujen asioiden kirjoa, jotta voisin saattaa uudet tulokkaat muiden tasolle. Turhaan. Minulle valkeni pian, mistä oli kysymys tai pikemminkin, keistä oli kysymys.

Viikonloppuna oli tapahtunut yllättäviä. Irakilaiset veljekset olivat menneet kihloihin luokkatoveriensä kanssa. Monikulttuurista rakkautta! Meillä muilla ei ollut aavistustakaan kulissien takaisista tapahtumista. Kukaan ei ollut huomannut luokassa, että opiskelijoilla olisi romanttista säpinää meneillään. Nyt vain yllättäen viikonloppun aikana oli vietetty venäläisen ja irakilaisen sekä thaimaalaisen ja irakilaisen kihlajaisia. Tulevaa uskontoa kunnioittaen kummallakin kihlatulla naisella oli alkanut muutosten aika. Hiukset oli peitetty huivilla. Vaatteet eivät olleet enää tiukkoja eivätkä paljastavia.

”Juhlimme häitä sitten, kun kurssi on loppunut”, ilmoittivat kihlautuneet opiskelutovereilleen.

”Kutsumme teidät kaikki mukaan”, he lisäsivät avokätisesti.

En voinut olla ajattelematta, miten islamin mukainen käsitys naisen ja miehen rooleista, perheestä ja

uskonnosta istuu venäläiseen ja thaimaalaiseen kulttuuriin.

Irakilaiset veljekset olivat joutuneet lähtemään maanpakoon presidentti Saddam Husseinin ja hänen hallintonsa harjoittaman politiikan seurauksena. Nuoret miehet tekivät huhujen mukaan bisnestä opiskelujen ohessa. Heillä oli kontakteja Keski-Eurooppaan, ja Irakissa alkanut kultaesineiden myynti jatkui Suomesta käsin.

Olen päässyt onneksi lapsuuden aikaisesta negatiivisesta ja pelokkaasta asenteestani tummaihoisia kohtaan. En ujostele kertoa opiskelijoille ensimmäisestä kontaktistani afrikkalaisiin.

Vanhempani kertoivat, että asuinpaikkakunnallemme, pieneen kirkonkylään, oli saapunut eräänä kesänä tivoliseurue, joka yöpyi naapurissamme, matkustajakodissa. Lähitalojen lapset, minä muiden mukana, seurasivat kiinnostuneita ulkomaan ihmisiä, kun nämä viettivät vapaa-aikaansa pihalla. Kerran sitten joku mustaihoinen mies koukisti etusormeaan houkutellakseen minua, pellavapäistä pikkutyttöä, luokseen, jotta antaisi minulle makeisia. Olin kuulemma mennyt miehen lähelle, en kuitenkaan karamelleja noutamaan, vaan potkaisemaan häntä. Lapsuudessani leikimme usein Kuka pelkää mustaa miestä -nimistä leikkiä.

Nuoruuteni ajan Helsingissä oli harvinaista, jos näki ihonväriltään jonkun muun kuin valkoihoisen tai kuuli puhuttavan muuta kuin suomea tai ruotsia. Nykyään yli kymmenen prosenttia Helsingin asukkaista on taustaltaan muu kuin suomalainen, joten kaupungilla liikkuesssa ei voi välttyä kuulemasta joka päivä englantia, somalia, viroa, venäjää tai jotain muuta vierasta kieltä, myös ihonväripaletti on monipuolistunut.

Eksoottinen perhe jaksaa kiinnostaa noin tunnin verran. Vilkaisen tuon tuosta rannekelloani samalla tavalla kuin metrossa näkemäni dementoitunut nainen, joka tarkisti minuutin välein käsilaukustaan, olivatko kotiavaimet mukana. Ohi kiitävät syksyiset maisemat vilistävät pölyn

peittämästä ikkunasta. Vedän haalistuneet siniharmaat tekokuituverhot eteen. Verhoista lehahtanut pöly saa aikaan aivastuskohtauksen. Sudanilaisen perheen pikkutyttö hihittää reaktiolleni.

Sydämessäni kaihertaa haikeus, sillä olin juuri tutustunut mielenkiintoiseen mieheen netissä. Ja nyt oli jätettävä hänet asemalaiturille haaveilemaan tulevista yhteisistä onnenhetkistä. Olimme ehtineet tavata kaksi kertaa ennen tämänkertaiselle työmatkalle lähtöäni. Heti Pasilan kohdalla puhelin hälyttää testiviestiä: viesti plus kuva, jonka iki-ihastunut ystävä oli onnistunut nappaamaan salaa junan ikkunan läpi. Onneksi otos on hämärä.

Joskus kotoutumiskursseilla oli leikitty ”etsintäkuulutusta”. Joku opiskelijoista poistuu hetkeksi luokasta ja muut yrittävät kuvailla häntä. Tarkoituksena on oppia uusia sanoja, etenkin adjektiiveja. Kerran olin itse mennyt oven taakse. Olin antanut yhden oppilaan avustamana muille maahanmuuttajille tehtäväksi kirjoittaa paperille tuntomerkkejä kadonneesta kouluttajastaan. ”Vähän vanha, pieni, ei laiha, vaaleat lyhyet hiukset, siniset silmät, iloinen, puhelias, mustat housut, punainen pusero . . . ”

Suljen silmäni ja yritän väkijäisesti rentoutua. En kuitenkaan vaivu uneen vaan alan mieleni sopukoissa suunnitella ohjelmaa tuleviksi päiviksi. Ohjelmoin aivosoluni raksuttamaan vinhaa vauhtia. Tällä kertaa vuorossa on työvoimapolitiittinen maahanmuuttajien kotoutumiskoulutus, jossa tehtävänäni on toimia suomen kielen kouluttajana. Kurssilla luvataan opettaa suomen kielen taso 1, taso 2 ja taso 3, yhteiskunnallista ja kulttuurista tietoa sekä työhön ja koulutukseen liittyviä asioita. Luettuani papereista taitavasti laaditun utopistisen opetussuunnitelman tuhahtan. Konkarina pudotan maan tasolle tarjouksessa luvatut taivasta hipovat tavoitteet ja osaan jo suhtautua niihin realistisesti.

Sain postitse monenlaista infoa. En ollut työhaastattelussa. Hakemuksen tein netin kautta.

Toimitusjohtajan äänen kuulin puhelimessa, kun neuvottelimme palkastani. Pitkähkön ja uuvuttavan kisailun jälkeen johtaja totesi: ”On hyvä, että osaat arvostaa ammattitaitoasi.” Taisin olla kova pala. Tällaisia palkkaneuvotteluja ei yrityksen tarvitse tehdä rekrytoidessaan kouluttajaksi Pietarissa opiskelleita venäläisiä suomen kielen opettajia.

Kauhuskenaario tälläkin hetkellä on, että opetusryhmässä on opiskelijoita, jotka eivät osaa lukea eivätkä kirjoittaa latinalaisella kirjaimistolla, vaikka nämä taidot pitäisi olla hallinnassa ennen perustietojen opiskelua saatikka sitten seuraaville tasoille edetessä.

Koulutus on ollut käynnissä jo viisi viikkoa. Tarkoitus on jatkaa sitä sijaisena. Kurssista vastaava opettaja menee toiselle paikkakunnalle pitämään toista maahanmuuttajakurssia vielä kahden ja puolen kuukauden ajan. Opetan suomen kieltä ryhmälle, jonka koulutuksen hän on jo aloittanut ja jonka hän tulee viemään loppuun. Toivottavasti opettaja on ollut taitava.

Mikäli kurssille on tungettu luku- ja kirjoitustaidottomia, päätän olla välittämättä tilanteesta. Kuunnelkoot ja oppikoot mitä oppivat. Kovetan itseni, vaikka tiedän, että tosiasiassa pyrin palvelemaan kaikkia. En ole vielä kasvanut pois liiallisesta tunnollisuudesta.

Tuntia ennen saapumisasemaa siirrän verhot pois ikkunasta ja alan tähyillä asemien nimikylttejä. Tarkistan aikataulusta, pysähtyykö juna vielä jollakin paikkakunnalla ennen päämäärääni. Ei pysähdy. Valmistaudun tapani mukaan hyvissä ajoin poistumiseen. Musta matkalaukkuni on painava, sillä se sisältää paljon papereita. Olen vanhanaikainen opettaja, joka enimmäkseen säilyttää harjoitustehtävät ja muut materiaalit paperiversioina. Tosin joitakin tärkeitä olen tallentanut muistitikulle. Laukkua en olisi jaksanut nostaa ylähyllylle. Olin varannut paikkani tätä seikkaa silmällä pitäen. Istun yksittäispaikalla, ja laukkuni jököttääkin vierelläni lattialla tyhjässä tilassa. Paikkavalintaani on toinenkin syy. Lehdissä ja netissä kirjoitettiin, että pitkillä junamatkoilla

kannattaa pitää silmällä matkatavaroitaan varkaiden varalta.

Kuulutuksen ja monitorin kuvan ja tekstin mukaan juna on perillä muutaman minuutin kuluttua.

Poisjäävät alkavat raahata matkalaukkujaan kohti lähimpää ulko-ovea.

2. luku

OPISKELIJOITA

HAMID

Millainen huone minua odottaa? Kävelen jännittyneenä pitkää kolkkoa käytävää pitkin hontelon, huonoihoisen vartijan selän takana. Huomaan, että miehen puku ei istu hyvin ja se on hieman nuhrainen. Vertaan näkymää omaan vaatetukseeni. Valitettavasti harmaa hupullinen college-puseroni ja vihreät puuvillaiset Kabulista ostamani maihinnousuhousut ovat vielä astetta huonommassa kunnossa.

Pysähdymme kuin salaman iskusta minulle tarkoitetun sellin eteen. Meinasin törmätä saattajaani äkkipysähdyksen vuoksi. Nyt vasta tunnen, että haju käytävällä on kuvottava. Aistin lemun syvällä pääkopassani. Jo toimistotiloissa, jossa istuin epämukavalla tuolilla, oli epäilyttävän tunkkainen

ilma, mutta rautavahvisteisten ovien takana avautuvalla käytävällä löyhkä on sanoinkuvaamaton. Useiden lukkojen avaamisen jälkeen hilseilevässä maalissa olevan sellin ovea raotetaan juuri sen verran, että mahdun astumaan sisään vartijan tönäistyä olkapäähäni. Naurahdan sisäisesti pientä sisäänmenoaukkoa: ikään kuin joku pyrkisi saatikka pääsisi karkaamaan aseistetun vartijan ohi! Sakea mahorkan haju tunkeutuu sieraimiini ja silmiini, enkä aluksi näe interiööriä. Yritän hädissäni selittää olemattomalla kielitaidollani sekä käsimerkein, että olen allerginen tupakansavulle.

Infoiskuni ei tehoa.

On astuttava jyrkän oven huonommalle puolelle. Minulle tulee kylmä ja minua ahdistaa oven kolahtaessa kiinni perässäni.

Erotan pienen kopperon takaseinustalla ihmishahmon, joka loikoilee lavitsalla ja vetää syviä savuhenkosia. Tajuan hyvin nopeasti, että aamulla ja päivällä, iltapäivällä, illalla ja mahdollisesti yölläkin olisi lojuttava selällään tai istuttava sängyllä halpatupakan savun tunkeutuessa keuhkoihini.

Vartija poistuu paikalta sanaakaan sanomatta. Kuuluu vain kaukainen askelten rytmi. Jään seisomaan kopin sisäpuolelle oven suuhun. Vaikka on jo toukokuu, huonetta hallitsee hämäryys. Ilmassa leijuvat savukiehkurat tehostavat vielä utuista tunnelmaa. Tilanne tuntuu lähes epätodelliselta. Terästä näköäni ja tutkin ympäristöäni muillakin aisteillani. Huomaan, että sellissä on kolme laveria ja siellä on yksi asukki.

Koska olen saapumisjärjestyksessä kakkonen, urheilutermein hopeasijalla, mitä tulee vuoteen sijaintiin ja sänkyvaatteiden laatuun. Ensimmäinen tutkintavanki on kuorinut ilmiselvästi kerman päältä. Ainakin kaksi patjaa ja kaksi ehjintä huopaa on saanut jo omistajansa. Jäljelle jääneiden sänkyvaatteiden puhtaus on samaa kaliiberia kuin kaatopaikoille karrättyjen tuotteiden. Tartun - joskaan en kovin kiihkeästi - ainoaan peitoksi sopivaan tahraiseen vilttiin ja kiikutan sen toiseksi parhaimmalla paikalla sijaitsevalle lavitsalle, jossa on jo likaisen patjan päällä ohut

huovanriekale.

Päätän nukkua ensimmäisen yön ilman huopaa, koska en halua vaatteisiini vuosien likaa enkä kuhisevia syöpäläisiä. Rakennan itselleni hygieenisen suoja-alueen. Sitä varten asettelen college-puseroni sängylle niin, että hupusta tulee tyyny. Minun olisi nukkuttava selälläni hievahtamatta paikaltani senttiäkään. Minulla ei olisi varaa poistua reviiriltäni. Hikiset sukat pitää valitettavasti jättää jalkaan. Puseron hihat vedän niin pitkälle kuin mahdollista, jotta ne peittäisivät kämmeneni. Harmittelen, etten vaihtanut aamulla puhtaita sukkia. Olin pessyt ystäväni luona vähäisen vaatevarastoni. Emme puhu mitään sellitoverini kanssa. Hän seuraa touhujani huvittuneena. Ehkä hän arvaa, etten osaa maan kieltä.

Tuuletus on täysillä käynnissä. Tunnen, kuinka korvien kuuloluut pinnistelevät äärirajoilleen. Minulla on vatsa hieman löysällä joko jännityksestä tai viimeaikaisesta ruokavaliostani. Tuuletus ei ole säännöllistä. Kukaan ei tiedä, ovatko nämä sessiot aina samankestoiset tai päivittäin samaan aikaan tapahtuvia. Tuntuu kuitenkin siltä, että nämä huminat alkavat silloin, kun joku vankiparka huutelee tai lähettelee ääniviestejä putkiston kautta naapuriselleihin. Toivon, melkein rukoilin, että ehtisin tehdä asiani wc:ssä, jona toimii iljettävä lattiaan muurattu kohouma, jonka keskellä on reikä, ennen kuin armelias äänen- ja hajunsyöjä stoppaa.

Onnistun asettamaan jalkani haralleen niille määrättyyn paikkaan ja sitten kyyristyn. Vilkuilen huonetoverini suuntaan, hän on nukkuvinaan. Mikä helpotus! Katselen epätoivoisena ympärilleni ja huomaan, ettei missään ole vessapaperia. Käymälän reiän vieressä lojuu sanomalehden sivuja. Sieppaan pyyhkimistä varten pari sivua, joiden tekstiä en ymmärrä. Minua inhottaa ajatella, että hiiret ovat mahdollisesti ulostaneet näille samoille sivuille. Koska mitään huuhtelulaitetta ei ole, wc-alueen lattia on keltaisen ja ruskean mönjän peittämä. Käsien peseminen on jätettävä, koska yrityksistäni huolimatta en saa tulemaan vettä raanasta, joka on oven puoleisella seinällä. Huokaisen

ilmeisesti äänekkäästi ja aiheutan liikettä tekounessa olevassa sellikaverissani. Hän syöksyy minuun katsomatta painamaan sellin oven yläpuolella sijaitsevaa nappulaa. Pienen hetken kuluttua luukku avataan. Toverini käy ensin kiivasta keskustelua jonkun kanssa ja sitten hän viittoilee minulle. Likaiseen pesualtaaseen alkaa lirstä vettä ruosteisesta ohuesta putkesta. Syöksyn pesemään käteni. Vesi ei kauan virtaa. WC:ssä käyttämäni paperit sullon muovipussiin, jottei lattian viemäriaukko tukkeutuisi.

Pidätettäessä minulle laitettiin käsiraudat; olin kiinni poliisissa. Olin ollut matkalla ystäväni luo. Yhtäkkiä takanani pysähtyi auto ja sieltä ulos syöksyneet kaksi miliisiä tarttui minuun kiinni. Auto vei minut vanhaan rakennukseen kaupungin sydämeen. Paikalla ei ollut tulkkia, joten en oikein ymmärtänyt, mitä minulle puhuttiin. Kumma, että ymmärsin miliisien puhetta, vaikken osaa maan kieltä. Minulla on vain vähän rahaa muttei minkäänlaisia papereita. Mitä kerron kuulustelussa: puhunko totta vai valehtelenko?

Milloin pääsen vapaaksi? Mitä minulle tapahtuu? Minua pelottaa, sillä ystäväni eivät tiedä, missä olen. Minkä tarinan kertoisin kuulustelijoille? Kylläpä minulla kävi huono tuuri. Olin sentään ehtinyt olla maan alla jo jonkin aikaa odottamassa sopivaa mahdollisuutta jatkaa matkaa määränpäähäni.

Kotoa lähteminen oli ollut vaikeaa. Mutta oli ollut pakko päästä pois, koska elämä Afganistanissa oli muodostunut liian vaikeaksi. Isä oli pidätetty ja hävinnyt sen tien. Sukulaisia oli pahoinpidelty. Oli ollut kaksi vaihtoehtoa: Iran tai jokin Länsi-Euroopan maa. Eurooppa tuntui parhaalta vaihtoehdolta: ensin Moskovaan ja sieltä eteenpäin. Suomesta oli tullut ystäviltä viestejä, että siellä olisi turvallista. Minua varoitettiin, että Venäjällä olisi oltava varovainen, sillä jos jäisi kiinni ilman oleskelulupaa, suuntia olisi vain yksi: takaisin kotimaahan.

Käytävältä alkaa kuulua meteliä. Ihmisääniä ja kenkien kopsetta. Ääniä kuuluu muutenkin

Suomen kielen opettaja kertoo, millaista on työskennellä opettajana tarjouksensa läpi saaneiden yritysten ja oppilaitosten palveluksessa maahanmuuttajien kotouttamiskoulutuksissa.

Kirjassa käsitellään opettajan kokemusten kautta kurssien toteuttajien, opettajien ja opiskelijoiden välisiä suhteita.

Millaista bisnestä kotouttaminen on? Miten eri kulttuureista saapuneet maahanmuuttajat yritetään sopeuttaa suomalaiseen yhteiskuntaan? Suomalaista kotouttamista -kirjassa kuvataan myös jännittäviä ja mielenkiintoisia tapahtumia kotouttajan ja kotoutettavien yhteiselämästä.

"Tällaisen sillisalaattikoosteisen maahanmuuttajaryhmän suomen kielen kouluttajaksi ryhtyneeltä vaaditaan vahvoja hermoja ja realismitajua tai yletöntä optimismia."

"Ensimmäisen päivän päätyttyä kävin tarjouskilpailun perusteella kurssin järjestäjäksi valitun pienen yrityksen johtajan kanssa läheisessä kirjakaupassa ostamassa välttämättömiä tarvikkeita. - - - Sain vaivoin estettyä häntä ostamasta Heli Laaksosen lounaismurteella kirjoittaman runokokoelman oppimateriaaliksi suomen kielen alkeiskurssille."

"Puhu suomea tai häivy!"

"Sen mies pahoinpiteli, ja Margaritalla on naama mustana!"

"Olen työskennellyt muun muassa huoneistossa, jossa oli kurssin alkaessa vielä remontti käynnissä. - - - Poran ja muiden sähköisten laitteiden äänet nousivat sellaisiin desibeleihin, ettei puheääneni oikein tahtonut kuulua."

